

Nives Madunić Barišić

Trenutak za sjećanje

Vanja Drach – od *Stanca* do *Gepetta*

Jedino što povezuje velikoga hrvatskog glumca Vanju Dracha i mene jest Slavonija iz koje smo jednom otišli ususret zamamnoj i nerijetko prevrtljivoj Taliji, božici najprolaznije od sviju umjetnosti. Za mene je Vanja Drach bio i ostao glumac s malih ekrana pa tek onda s kazališnih dasaka – veliki glumac, neobična pojava, specifičan govornik i pomalo hladna i udaljena osobnost. Nikada se nismo osobno upoznali. Među svoje brojne novinske razgovore ipak nisam ubrojila i razgovor s gospodinom Drachom. Nikada nismo sjedili jedno nasuprot drugome, nikada nismo razmijenili ni jednu običnu riječ ili pogled i ništa osobno i prisno ne mogu reći o Vanji Drachu.

Pa ipak, to ne umanjuje veličinu mo-

je fascinacije onim što je Drach bio u mom osobnom kazališnom svijetu. Svatko od nas koji smo zašli u taj dramski prostor i prepustili se igranju sa sudbinama, licima, riječima, udesima, suzama, smijehom, smrtima i rađanjima što traju tek koji sat i onda prhnu u prostranstvo osobnog i zaboravljivog, svatko od nas koji smo se prepustili toj neizvjesnoj igri trenutaka na daskama, u eteru ili na filmskoj vrpici krenuo je od neke osobne vjerojatno još djetinje fascinacije. Moja započinje kasno, s obzirom na karijeru gospodina Dracha – gospodinom Puskarskym.

Miris kazališta – slatkast, ispunjen zrcima prašine, obojan svjetlošću i toplinom poput želatinozne mase potpuno me okružio i uvukao, povezao i slijepio s osobama na pozornici. Po prvi puta pred mojim još uvijek dječjim očima, a odjednom na dohvat ruke hodali su, govorili i disali Vanja Drach, Ljubica Jović, Relja Bašić i Ivo Serdar... Izašli iz nekoga drugog vremena, spustili se s naslovnice Studija, ušetali u pro-

stor taktilnoga ti glumci odjednom su se pretvorili u lutke, a te lutke su pred mojim očima oživjele. Do tada, kazalište je za mene bilo prostor u kojem se pričaju priče – udaljeno, ne osobito emotivno, ponekad zabavno, uglavnom mjesto na kojem moraš mirno sjediti i šutjeti. A onda je u moju uspavanu i daleku slavonsku ravnicu ušetao *Gospon Iovac* Teatra u gostima u režiji Božidara Viočića i kazalište je postalo čarolija koja oživljava jedan do tada samo maštan i beskrajno udaljen svijet. Vanja Drach je, sjećam se, imao velike brčine, a Ljubica Jović savršen porculanski ten. Relja Bašić je imao nevjerovatno tužne oči. Drach je imao i periku koja mu je skrivala tada još rihu kosu zbog koje je Branko Gavella dvojio o rasponima njegove scenske uvjerljivosti. Odjednom, kazalište je izašlo iz svoje čvrste kutije i u tom želatinoznom zraku prilijepilo se uz mene zauvijek. Još uvijek u nosnicama osjećam kako miriše predstava *Gospon Iovac*. No, Vanja Drach je, naravno, mnogo više od mog sjećanja. Kažu da je ime dobio na maturalnom putovanju na kojem je zabavljao društvo glumeci Čehovljeva Vojnickog. Kako nije prestajao, prija-

telji su mu nadjenuli novo umjetničko ime – Vanja. Do tada se zvao Ivan Drach. Ivan ili Vanja, Drach je prvo pokušao biti liječnik kao i njegov otac i većina gimnazijskih prijatelja pa se iz rodnih Bošnjaka 1951. godine uputio u Zagreb na studij medicine. Njegov nešto stariji prijatelj Ivo Fici nagovrao ga je da se okuša na nedavno otvorenoj Akademiji dramske umjetnosti. Mislio je da bi se Gavelli, Klaiću, Škiljanu i Habuneku svidjela Drachova interpretacija Držićeva *Stanca* iz maturalne predstave *Novela od Stanca*. Sam Drach htio je biti i arhitekta i slikar, ali ni za to nije imao osobne hrabrosti... no kazalište ga je začaralo u Zagrebu. Godinu dana hodao je po kazalištima umjesto da uči anatomiju ljudskog tijela i onda odlučio poslušati

Ficijev savjet. Ali, na Akademiji ga nisu svi oduševljeno prihvatili. Profesor Branko Gavella dugo nije bio siguran u Drachovo glumačko umijeće. Veliki profesor sklon zluradim dosjetkama njegov je osobit način glume na Akademiji nazvao "drahizmom". Sam Vanja Drach govorio je da taj pojam označava njegov pomalo drven nastup i specifičnu artikulaciju. Upravo ta savršena štokavština oduševljavala je profesora Klaića koji se izbio da Drach bude uvjetno primljen na Akademiju prve godine. Srećom, prvu je godinu odlično svladao i ostao prvo na Akademiji, potom u Zagrebačkom dramskom kazalištu (današnjoj "Gavelli"), zatim u HNK-u pa u Teatru u gostima i onda opet do kraja radnoga vijeka u HNK-u Zagreb.

Od *Ujaka Vanje* u vlaku prema moru 1950-e preko Vojnickog u *Ujaku Vanji* Teatra u gostima sedamdesetih godina do Serebrjakova u *Ujaku Vanji* Zagrebačkoga kazališta mladih 1997. godine nižu se uloge kraljeva i luda, kukavica i heroja, dobričina i intelektualaca, bombaša i domaćih izdajnika – sveukupno više od 250 kazališnih, 60 filmskih i televizijskih, a tko zna koliko još radijskih

uloga u više od pedeset godina plodne glumačke karijere. I premda je o sebi mislio kao o prvom sporednom glumcu, glumcu koji nije određen za Hamleta, za protagonista, za nositelja – impozantan je popis uloga iza njega. Debitirao je 1954. godine na četvrtoj godini Akademije ulogom Feldmarschalleutnanta von Hahnencampa u Krležinoj drami *U logoru*. Bilo je to na gostovanju Zagrebačkoga dramskog kazališta u Subotici. Na poziv Bojana Stupice već 1957. godine odlazi na stalno angažman u HNK u Zagrebu, gdje je odigrao brojne značajne uloge poput Jazona u *Medeji*, Edgara, a potom i Leara u Shakespeareovu *Kralju Learu* te Marka Antonija u *Juliju Cezaru*, Sganarellea u *Liječniku protiv volje* i Alcesta u Molièreovu *Mizantropu*, Poncije Pilata i Berliosa u *Majstoru i Margariti* Bulgakovova... Kod Krleže je glumio dva puta Leona i jednom starog Glembaja u *Gospodi Glembajevima*, potom Aurela u *Ledi*, Lenbacha u drami *U agoniji*, Blitwitza – Blithauera u *Banketu u Blitvi*, Bernarda i Orlanda u *Putu u raj*, Vengera Ugarkovića u *Vučjaku*. Kod Matkovića je igrao Herakla, a kod Marinkovića Maestra u *Kiklopu*...

U plodnim šezdesetim i sedamdesetim godinama Teatra ITD u Zagrebu odigrao je uloge Galileja u Šoljanovu *Galilejevu uzašašću*, Duncana u Ionescovu *Macbethu*, Gospodara u Kunderinom *Žaku fatalistu*...

Sedam je godina putovao s Teatrom u gostima (1975. – 1981.) i odigrao oko 1380 predstava, što je tek nešto manje od 200 predstava godišnje. Bilo je to intenzivno i nadahnuto razdoblje koje je počeo Mrožekovim *Emigrantom* s Fabijanom Šovagovićem kao partnerom na sceni, a Tomislavom Radićem kao redateljem. U Teatru u gostima nastale se neke od najdražih mu predstava i uloga. Intenzivna družnja s kolegama prerasla su u prijateljstva, a posebno je nadahnjujuć bio susret s publikom koja se nerijetko upravo na tim predstavama prvi puta susretala s kazalištem. Igralo se po selima, u sportskim dvoranama, u domovima kulture, u često neprimjerenim uvjetima. Publiku nerijetko nije znala ni što može očekivati od predstave. Ono što često spominjemo kao prednost kazališta nad drugim umjetnostima, a osobito pred televizijom kao moćnim i hipnotičkim medijem, jest dodir sa živim glum-

cem. Taj i takav izravni dodir događao se upravo na gostovanjima Teatra u gostima gdje se čarolija kazališnoga čina iz publike vraćala glumcu na sceni snažnije nego inače, a u tom uzajamnom oživljavanju i čaranju nastajali su neki od najljepših trenutaka Drachova glumačkoga života.

No, intenzivan ritam putovanja i život na cesti nakon sedam godina ga je zamorio. Tako se 1981. godine vraća stalnom angažmanu u HNK Zagreb.

Jednom se uspio zamoriti i samom glumom. Učinilo mu se da sve to traži previše, a daje premalo. Negdje 1966. godine s redateljem Georgijem Parom radio je na Gogoljevim *Luđakovim zapisima*. Sat i četrdeset pet minuta sam na sceni, velika količina teksta i jedna fotelja obehrabilili su Vanju Dracha do te mjere da je poželio odustati. Na sreću, odustao je samo od ideje da ikada ponovno u životu pokuša raditi monodramu. Kako je to bila predstava Komorne scene HNK-a u Zagrebu, tadašnji intendant kazališta Mirko Božić nagradio je Dracha dvanaestodnevnom putem u Pariz. Bila je to pristojna nagrada za borbu sa samim sobom i vlastitim granicama.

Glumio je na Splitskom ljetu, na Dubrovačkim ljetnim igrama, gostovao po svim hrvatskim kazališnim scenama.

Na filmu je debitirao 1958. godine u poznatom filmu Nikole Tanhofera *H-8*, filmu na kojem generacije Akademijinih studenata dramaturgije uče osnove scenarijskičkog zanata. Iako sam nije bio osobito fasciniran svojom filmografskom biografijom, radio je filmove s Babajom, Reljom, Vrdoljakom, Papićem, Golikom pa i Bulajićem, a na televiziji je ostvario velik broj uloga u TV dramama i serijama (*Vučjak*, *U registraturi*, *Kapelski kresovi*, *Dirigenti i mužikaši*). Volio je raditi i u dramskom programu Hrvatskog radija ostvarivši zapažene uloge u radijskim dramama.

Brojnim je nagradama ovjenčana plodna karijera Vanje Dracha. Dobitnik je Nagrade grada Zagreba još davne 1962. godine za ulogu Franza von Gerlachia iz Sartreovih *Zatočenika Altone*, potom dviju Sterijinih nagrada, Nagradu "Dubravko Dujšin" dobiva 1986. godine za ulogu Orlanda u Krležinu *Putu u raj*, a Nagradu Orlando 1990.

Tena Štivičić, *Krjesnice*, Zagrebačko kazalište mladih, Jadranka Đokić i Vanja Drach

za ulogu Polonija u Shakespeareovu *Hamletu*, dobitnik je i nekoliko Nagrada hrvatskoga glumišta. Zlatni smijeh Dana satire dobiva za ulogu Serebrjakova u *Ujaku Vanji* 1997. godine. Konačno, 2006. godine primio je i Nagradu "Vladimir Nazor" za životno djelo.

A životno djelo Vanje Dracha ostaje živjeti na filmu, televiziji, u radiodramama... Zauvijek ostaje njegov glas velikog jelena u Disneyjevu *Bambiju* i staroga Gepetta u *Pinocchio*, posljednjem animiranom liku kojemu je dao glas i duh. Njegov kazališni trenutak prolazan je kao i život, traje tek nekoliko trenutka, a onda prhne put zvijezda i traje koliko i varljivo ljudsko sjećanje.

Vanja Drach je pokrenuo moj svijet, zakoturao ga prema šarenoj kristalnoj kugli teatra. Nekom drugom značio je nešto posve drugo. Bio je sjajan glumac. Nosio je svoju osobnost snažno i postojano. Imao je prepoznatljiv glas i dikciju, pojavnost i način glume. Bio je uvjerljiv u tome.

Danas *drahizam* više nema prizvuk ruganja – on je prisjećanje i dostizanje jednog načina, jedne vještine, jedne posebnosti među velikima.

Još uvijek ne znam ništa o Vanji Drachu osim da me je nasmijao do suza kada je uvjerljivo objašnjavao Relji Bašiću kako će zavesti njegovu prelijepu ženu i učiniti njega samog rogonjom. Nakon toliko odgledanih predstava i toliko napisanih redaka, ona čarolija kojom sam fasciniran na prstohvat do scene upijala svaku riječ, svaki pokret, svaki uzdah i pogled gospona lovca i njegova kućnog prijatelja još uvijek je nezavršeni san, a veliki je pjesnik davno rekao da je život ionako satkan od snova, zar ne?!